

Планування виховної роботи вихователя загальноосвітнього інтернатного закладу

Люди завжди намагались уникнути невизначеності свого майбутнього. Невизначеність завтрашнього дня лякала людину, породжувала в неї відчуття невпевненості в собі та своїх можливостях, скоувала її фізичні й духовні сили

1. Значення планування в педагогічній роботі.
2. Функції педагогічного планування.
3. Моделювання виховної роботи. Основні принципи.
4. Календарний (робочий) та перспективний план роботи вихователя інтернатного закладу.
5. Аналіз виховної роботи як складова частина планування.
6. Основні етапи планування виховної роботи.
7. Вимоги, що висуваються до документів педагогічного планування.
8. Зміст, форми і структура плану виховної роботи.

Людина всіляко – за допомогою наукових методів і на основі пророкувань ворожок і шаманів - прагнула раніше й прагне зараз прорватися за межі обрію дня сьогоднішнього. У своїй свідомості вона намагається передбачати, і передбачити ситуацію завтрашню, щоб зробити її більш передбачуваною та керованою. Це прагнення характерне не тільки для життя людини чи людства в цілому, а й для окремих видів людської діяльності. Не випадково в «Капіталі» К. Маркс підкреслив таке: «Бджола побудовою своїх воскових осередків осоромлює деяких людей-архітекторів. Але при цьому найгірший архітектор від найкращої бджоли із самого початку відрізняється тим, що, перше ніж будувати осередок із воску, уже побудував його у своїй голові».

Без передбачання й передбачення ситуації майбутнього, важко цілеспрямовано й ефективно керувати педагогічним процесом. Тому і з'явилось **педагогічне планування** й усе відповідне даному процесу

різноманіття документів, які називають планами. І зараз важко уявити життєдіяльність освітньої установи без перспективного й календарного плану роботи навчального закладу, без плану підготовки та проведення шкільного заходу, без робочого плану керівника установи та його заступників, без плану роботи з батьками й учнівського самоврядування, без плану підвищення кваліфікації та професійної компетентності педагогів, без плану виховної роботи у класі тощо.

Планування дозволяє не тільки значно зменшити частку невизначеності в розвитку педагогічної ситуації, а й забезпечити наступність сьогоднішніх і завтрашніх дій, а також упорядкувати протікання процесів навчання й виховання школярів.

Результати дослідження Т. Ільїної свідчать про те, що **педагогічному плануванню властиві такі функції:**

- *спрямовуюча*, пов'язана з визначенням у процесі планування сфери, мети та змісту педагогічної діяльності, її предмета, конкретних напрямів і видів;
- *прогнозуюча*, яка полягає в тому, що в ході розробки плану формується педагогічний задум, проектується майбутній стан педагогічної системи, прогнозуються результати її функціонування й розвитку;
- *координуюча*, або організаторська, що дозволяє педагогам за допомогою обґрунтованих і раціональних дій при плануванні одержати ясну відповідь на запитання: хто, коли і що мусить робити;
- *контрольна*, що дає педагогічному колективу чи окремому педагогу можливість за допомогою складеного плану контролювати та коректувати траєкторію свого шляху до досягнення наміченої мети;
- *репродуктивна (відтворююча)*, що припускає те, що через невеликий проміжок часу за планом можна відновити зміст та обсяг виконаної роботи.

Педагогічне планування стосується різних сфер і сторін життєдіяльності освітньої інтернатної установи, у тому числі й виховної роботи у шкільному та класному колективах. **Під плануванням виховної роботи у класі варто розуміти процес спільної діяльності педагога-вихователя, дітей і**

дорослих з визначення цілей, змісту та способів організації виховного процесу й життєдіяльності у класному співтоваристві, організаторів та учасників намічуваних справ, строків їх проведення.

Основу цієї діяльності складає **моделювання**, адже план виховної роботи - це не що інше, як модель одного з фрагментів майбутнього стану виховного процесу. Щоб успішно здійснити планування, необхідно дотримуватись принципів педагогічного моделювання. До числа основних ідей і правил формування модельних уявлень про виховний процес відносяться *принципи системності, конкретності, оптимальності, діалогу, індивідуальності, науковості, безперервності*. Розглянемо кожний з перерахованих принципів.

Принцип системності націлює учасників планування розглядати виховний процес як складну систему, що складається з деякої сукупності взаємозалежних і взаємодіючих компонентів. Як відомо, до складу виховної системи класу входять такі компоненти: люди (вихователь, учні класу, їхні батьки, педагоги школи й інші дорослі); їх індивідуальні й колективні інтереси, потреби, ціннісні орієнтації; цілі, принципи, зміст, форми та способи організації спільної діяльності, спілкування й відносин; внутрішні й зовнішні зв'язки класного співтовариства; критерії, показники, прийоми та методи вивчення, аналізу й оцінки стану та результатів виховного процесу. У ході планування не можна забувати про кожний з названих компонентів і треба постаратися, щоб усі вони не тільки знайшли відображення у плані виховної роботи, а й були представлені в ньому у взаємозв'язку один з одним. Системний характер повинен бути властивий розумовим операціям і практичним діям організаторів і учасників планування.

Принцип конкретності містить рекомендацію розроблювачам плану уникати невиправданого копіювання проведених справ в інших учнівських колективах. При плануванні важливо враховувати інтереси та потреби членів свого колективу, досягнутий рівень і перспективи розвитку свого класу. Правильність вибору тих чи інших форм і методів виховної роботи багато в

чому залежить від усвідомлення специфічних особливостей педагогічної ситуації в конкретній навчальній групі. Дотримання даного принципу припускає включення у план конкретних справ, визначення конкретних термінів і відповідальних за їх проведення.

Принцип оптимальності пов'язаний із трьома важливими обставинами в діяльності з планування виховної роботи у класі (виховній групі):

- По-перше, вихователь повинен знайти найкращий варіант участі дітей і дорослих у колективній роботі з планування.
- По-друге, результатом цієї спільної діяльності повинні стати модельні уявлення про оптимальний варіант побудови життєдіяльності у класі й виховного процесу в ньому.
- І, по-третє, вихователь повинен вибрати оптимальний варіант форми та структури самого плану виховної роботи, щоби створюваний документ був зручним для використання в повсякденній діяльності педагога.

Принцип діалогу означає те, що діалог дій, думок, мотивів учасників планування - це необхідна умова підготовки оптимального варіанта плану. Уважне ставлення до думки кожного члена колективу, фіксація й урахування різних точок зору мають істотне значення для визначення найбільш повного спектра можливих шляхів і способів організації майбутньої життєдіяльності класного співтовариства й виховних стосунків у ньому. Діалоговий характер взаємодії педагогів, учнів і батьків у процесі планування, безсумнівно, підвищує шанси на успіх у здійсненні планованої діяльності.

Принцип індивідуальності націлює учасників планування спрямовувати свої зусилля на створення модельних уявлень про виховну систему класу, в якій індивідуальність кожного учня є цінністю, а процес її розвитку та прояву - однією з головних задач системи, що моделюється. Принцип індивідуальності припускає також урахування індивідуальних особливостей дітей і дорослих при організації колективної діяльності з розробки плану.

Принцип науковості є вираженням вимоги до вихователя спиратись при складанні плану на наукові уявлення про сутність, рушійні сили та

закономірності процесу виховання й розвитку дитини, на теоретичні положення сучасних педагогічних концепцій виховання учнівської молоді, на технологічні розробки вітчизняних і закордонних учених із проблем планування й організації виховної діяльності з учнями.

Принцип безперервності звертає увагу розроблювачів плану на одну з найважливіших характерних рис процесу планування - його безперервність. Затвердження плану роботи педагога-вихователя може свідчити лише про відносну завершеність процесу планування. Навіть досвідчений вихователь після складання плану вносить у нього корективи, тому що виховна система класу (виховної групи) - це «живий» організм, у якого змінюються інтереси, потреби, ціннісні установки дітей і дорослих, коректуються міжособистісні емоційно-психологічні й ділові відносини, з'являються нові контакти з навколишнім соціальним і природним середовищем. Усе це обумовлює внесення змін у план виховної діяльності.

Спираючись у спільній діяльності з колегами, учнями та батьками на перераховані принципи, педагог-вихователь складає календарний та перспективний план роботи. Календарний план виховної роботи охоплює певний проміжок часу й містить таку інформацію, як найменування планованих справ, дата та час їх проведення, прізвища організаторів проведених заходів, зазначення режимних моментів. Такий план (найчастіше використовується така форма, як *план-сітка*) називають **робочим планом вихователя**. Його складання, як правило, не викликає в педагога яких-небудь ускладнень, тому далі мова піде про **технології перспективного планування**, про зміст, форму та структуру плану виховної роботи у класі на навчальний рік чи півріччя.

Спочатку про **алгоритм розробки перспективного плану**. Він являє собою своєрідний технологічний ланцюжок послідовно виконуваних дій вихователя й інших учасників планування. Основними ланками цього ланцюжка є:

- визначення вихователем порядку й термінів дій із планування виховної роботи та життєдіяльності у класі;

- педагогічний аналіз стану й результатів виховного процесу;
- моделювання вихователем образу класу, його життєдіяльності й виховного процесу в ньому;
- колективне планування;
- уточнення, коректування й конкретизація педагогічного задуму, оформлення плану виховної роботи.

Правильно здійснюючи дію за дією, крок за кроком, будь-який педагог зможе розробити оптимальний і науково обґрунтований план виховної роботи. Щоби найкраще уявити механізм складання перспективного плану, доцільно докладно описати спільні дії дітей і дорослих із планування життєдіяльності класного співтовариства й виховної роботи в ньому.

Перший крок вихователя - це **визначення порядку та термінів дій із розробки плану.**

Фактично педагогу треба скласти один план зі створення іншого плану. На перший погляд ця фраза може здатись дивною, але при всій своїй дивовижності вона є вірною. Щоб діяльність вихователя й інших учасників планування була більш цілеспрямованою, упорядкованою й ефективною, необхідно спланувати спільну діяльність із розробки перспективного плану виховної роботи. Зрозуміло, що при визначенні порядку дій педагог використовує свої знання про алгоритм планування. Але крім них він повинен мати інформацію про те, як буде проходити планування виховної роботи в загальному масштабі навчального інтернатного закладу. Процеси планування в освітній установі та її структурних підрозділах повинні протікати одночасно. У цьому зв'язку можна скористатись розробленою професором Л. Байбородовою циклограмою планування виховної роботи на новий навчальний рік.

При складанні плану спільної діяльності зі здійснення перспективного планування варто визначити форми та способи участі учнів і батьків у даному процесі, вирішити із психологом, заступником директора з виховної

роботи й іншими членами педагогічного колективу питання про психолого-педагогічне забезпечення дій з розробки плану.

Другий крок у діяльності з планування виховного процесу у класі - це проведення аналізу виховної роботи за минулий навчальний рік. Педагогічний аналіз часто сприймається як трудомістка й аж ніяк не найнеобхідніша частина професійної діяльності вихователя, що, до того ж, вимагає значних інтелектуальних і фізичних витрат. Практична користь аналітичної діяльності не завжди здається очевидною. Однак вивчення великої кількості планів виховної роботи і проведення дослідно-експериментальної діяльності в ряді шкіл дозволяють зробити висновок про те, що **аналіз виховного процесу може і повинен стати основою для планування педагогом-вихователем виховної роботи на наступний період.** Це можливо за таких умов:

- по-перше, аналіз проведений неформально;
- по-друге, педагогічний аналіз являє собою не еклектичне (різнорідне й не завжди взаємозалежне) поєднання різних фактів та оцінних суджень, а має чітку структуру і здійснюється відповідно до визначених науково-методичних принципів;
- по-третє, аналітична діяльність будується відповідно до розробленого критеріально-аналітичного апарату;
- по-четверте, аналіз є досить інформативним і змістовним;
- по-п'яте, вихователь ураховує спектр думок більшості суб'єктів педагогічного процесу - педагогів, школярів, їхніх батьків, адміністрації школи, представників педагогічної громадськості, з якими безпосередньо взаємодіє колектив класу.

У сучасній педагогічній практиці можна спостерігати кілька **підходів до проведення аналізу виховної роботи**, наприклад, *описовий, полярно-оцінний, системний, проблемний та особистісно зорієнтований*. Відзначимо основні риси цих підходів.

При описовому підході описуються й аналізуються події та явища, що відбулись у життєдіяльності класу, як правило, за принципом «що бачу, про те й пишу».

При полярно-оцінному підході насамперед виділяються й аналізуються позитивні й негативні моменти та результати навчально-виховного процесу (так звані «плюси» та «мінуси»). Передбачається також «розкриття» причин негативних чи позитивних явищ у життєдіяльності класу.

Системний підхід припускає цілісний аналіз педагогічного процесу в сукупній єдності та взаємодії всіх його компонентів: суб'єктів, цілей, змісту, засобів (форм, методів, прийомів), результатів діяльності й виховних відносин. При цьому акцент робиться на «ключових» моментах педагогічного процесу, що вважаються пріоритетними в аналізованій період життєдіяльності класу.

При проблемному підході відбуваються виділення, аналіз і структурування проблем і протиріч педагогічного процесу.

Останнім часом у деяких інноваційних освітніх установах успішно реалізуються **принципи особистісно зорієнтованого підходу** до навчання й виховання, що визначають специфіку педагогічного аналізу виховної роботи в класі (виховній групі). При особистісно зорієнтованому підході акцент в аналітичній діяльності робиться на таких аспектах, як:

- розвиток особистості дитини;
- становлення та прояв індивідуальних особливостей школярів;
- особистісні досягнення учнів;
- формування у класі та школі сприятливого середовища для розвитку учнів;
- функціонування системи медико-психологічного й соціально-педагогічного забезпечення процесу розвитку школярів.

У залежності від організаційної культури школи та традицій виховної діяльності, особистісних особливостей педагога та принципів педагогічного

аналізу застосовуються такі **види аналізу навчально-виховного процесу у класі:**

- аналіз реалізації цілей і рішення задач;
- аналіз основних подій і педагогічних ситуацій;
- критеріально-орієнтований аналіз.

Аналіз реалізації цілей і рішення задач. Назва цього виду аналізу говорить сама за себе. Класний керівник оцінює ступінь досягнення цільових настанов, визначених у плані виховної роботи на попередній період. Для цього використовуються критерії реалізації цілей, а також показники, за якими можна судити про рішення виховних задач.

Для проведення **аналізу основних подій і педагогічних ситуацій** важлива наявність необхідного обсягу інформації. Однією з форм її накопичення є інформаційні або інформаційно-аналітичні довідки. В інформаційних довідках зазвичай указується: що відбувалось і проводилось, коли і хто проводив захід (комплекс заходів), які результати отримано у здійсненій діяльності. В інформаційно-аналітичну довідку включається додаткова інформація такого змісту:

1. Позитивні аспекти («плюси») проведеної діяльності: що особливо вдалось у визначенні змісту, форм і способів організації спільної діяльності, хто зумів відрізнитись, як проведена справа (захід) сприяла розвитку особистості школярів, у рішенні яких проблем удалось просунутись.
2. Негативні аспекти («мінуси») здійсненої діяльності: що не вийшло, хто не зміг справитися зі своїм дорученням, які педагогічні й організаційні задачі не вдалось вирішити до кінця.
3. Що нового вдалось одержати в результаті підготовки, проведення та підбиття підсумків спільної справи? Які педагогічні наслідки можливі після проведеного заходу? Які проблеми можуть загостритись найближчим часом, проявитись у віддаленій перспективі?
4. Як участь і позиція педагогів вплинули на результативність справи?

5. Висновки та пропозиції про перспективи та шляхи вдосконалення спільної діяльності.

Успішному проведенню аналізу основних подій сприяє колективний аналіз життєдіяльності, що припускає активну участь в аналітичній роботі всіх суб'єктів виховного процесу: педагогів, учнів, батьків, друзів класу. Серед форм колективного аналізу, які можуть бути джерелами важливої інформації, можна виділити усне опитування, анкетування, заповнення відкритого листа думок, випуск різних інформаційних листків, радіо-, фото-, стіннівок, виготовлення мальованого фільму «Справи поточного року», різноманітні форми колективного творчого аналізу (усний журнал, «жива газета», «телепрограма», творчий рапорт, огляд досягнень, самоатестація колективу, класні збори, присвячені підбиттю підсумків року).

Критеріально орієнтований аналіз спрямований на виявлення змін основних показників результативності, навчально-виховної роботи відповідно до розроблених критеріїв ефективності виховної діяльності. При аналізі варто розрізняти критерії результатів і критерії процесу. Критерії результатів дозволяють оцінити рівень розвитку тих чи інших якостей особистості учнів, їхньої вихованості, навченості, соціалізованості. Критерії процесу допомагають зрозуміти, як здійснюється виховна діяльність, як діють механізми виховання, який вплив на результати виховання роблять ті чи інші фактори (умови). Як критерії, що впливають із цього, можуть бути вибрані, наприклад:

- гуманність виховних відносин;
- залученість учнів у життєдіяльність класного колективу;
- сформованість ділових і міжособистісних взаємин;
- розвиненість самоуправлінських засад у класі;
- наявність соціальних зв'язків класного співтовариства;
- ефективність психолого-педагогічного й медико-соціального супроводу процесу розвитку учнів.

В аналітичній діяльності класного керівника можна виділити три основних етапи планування: підготовчий, основний і рефлексивний.

Призначення першого етапу полягає в підготовці самого вихователя до здійснення аналітичної діяльності. У цей період педагог визначає предмет і мету педагогічного аналізу, розробляє програму й інструментарій (критерії, форми, методи та прийоми аналізу) аналітичної діяльності, передбачає участь у цій роботі всіх суб'єктів виховного процесу.

На другому етапі педагог спрямовує свої зусилля на збір і систематизацію інформації про виховний процес, аналіз та оцінку результатів педагогічної діяльності, виявлення позитивних і негативних моментів у життєдіяльності класу й вихованні учнів, визначення проблем і протиріч у виховному процесі, складання прогнозу розвитку виховної системи класу, формулювання висновків і пропозицій з удосконалення й відновлення навчально-виховного процесу у класному співтоваристві.

На заключному етапі педагог оцінює проведену аналітичну діяльність, усуває фактичні та стилістичні неточності в інформаційно-аналітичних матеріалах, вносить до них необхідні корективи.

Третій крок вихователя в діяльності зі складання плану виховної роботи - це моделювання педагогом образу класу та процесу виховання в ньому.

Під *образом класу* нами розуміється сукупність уявлень педагога про майбутній стан класного співтовариства. Він складається з кількох частин.

Основними складовими образу класу є:

- образ учня класу;
- образ життєдіяльності класного співтовариства, побудови в ньому діяльності, спілкування й відносин;
- уявлення про зовнішні зв'язки та відносини класу, про його місце й роль у шкільній спільноті.

Розглянемо кожену складову образу класу.

Образ учня класу. Даний образ складається з уявлень педагога про найбільш важливі якості, які повинні виховати в себе члени класного співтовариства.

Створюючи образ учня, вихователь намагається знайти відповідь на досить важке запитання: якими якостями повинна володіти дитина, щоб успішно справлятися з покладеними на неї соціальними функціями громадянина, сина чи дочки, брата чи сестри, учня чи учениці, члена громадського об'єднання й ін.; щоб упевнено почувати себе у класному та шкільному колективах, оточуючому її соціумі; щоб реалізувати свої сили та здібності, стати справді щасливою людиною. Ці уявлення допоможуть педагогу правильно визначити мету й задачі виховної роботи, критерії та показники її ефективності.

Образ життєдіяльності класного співтовариства, побудови в ньому діяльності, спілкування й відносин. Практично кожний педагог прагне створення у класі інтелектуально й духовно багатой, діяльнісно й естетично насиченої, морально чистої й емоційно сприятливої атмосфери. Однак не всім удається побудувати такі відносини у класі, причиною чому є відсутність у педагога цілісних і детальних уявлень про характер, напрями та способи спільної життєдіяльності членів класного колективу.

Спочатку вихователю треба визначити, який вид чи напрям спільної діяльності (туристсько-краєзнавча робота, клубна діяльність, виховання учнів на традиціях національної культури тощо) може стати пріоритетним (домінуючим) у життєдіяльності класу. Вивчення виховної практики успішно працюючих педагогів-вихователів показує, що вони, з одного боку, намагаються використовувати у вихованні й розвитку школярів різноманітні види та форми діяльності, а з іншого - у широкому аспекті діяльності виділяють якийсь один у якості системоутворюючого та з його допомогою будують виховну систему класу, формують неповторну індивідуальність («обличчя») класного колективу.

Вибір пріоритетного виду діяльності залежить насамперед від інтересів і потреб учнів, особистісних особливостей вихователя, типу навчального закладу. Нерідко захопленість педагога туризмом чи спортом, театром чи художньою самодіяльністю переростає в загальне захоплення членів класного співтовариства (виховної групи), і на цій основі створюється

виховна система класу, формується його індивідуальність. Часто в гімназичних і ліцейських класах обрання системоутворюючого виду діяльності пов'язано з профілем (спеціалізацією) навчального колективу: у біологічному класі - екологічна діяльність, у спортивному - фізкультурно-оздоровча, у класі з вивченням іноземної мови - пізнавально-країнознавча й т. п.

Поряд із пріоритетними й іншими видами діяльності вихователю необхідно уявити шляхи, форми та способи вдосконалення спілкування членів класного співтовариства. В останні роки педагоги стали більше приділяти уваги діловому й неформальному спілкуванню учнів, розвитку комунікативної культури школярів. У педагогічному арсеналі з'явилися тренінги спілкування, комунікативні ігри, години спілкування й розвитку, гуртки та клуби комунікативної культури. Це не тільки значно збагатило виховний процес, а і сприяло підвищенню його ефективності.

Успішність життєдіяльності класу багато в чому залежить від характеру відносин, що формуються між членами класного співтовариства. Вихователю важливо чітко уявляти реальний стан міжособистісних і ділових відносин у класі, можливості та засоби їх поліпшення. У полі зору педагога повинні знаходитись усі члени класного співтовариства, але особливо ті учні, які займають неблагополучне становище в дитячому колективі. Бажано, щоб у сформованих уявленнях про майбутнє класу педагог зміг визначити нішу для самореалізації та самоствердження особистості кожної дитини, зумів намітити шляхи та способи створення більш комфортного й захищеного становища для кожного свого вихованця.

Не буде повним образ класу без уявлення про зовнішні зв'язки та відносини класу, про його місце й роль у шкільній спільноті. Педагог ясно усвідомлює, що не можна обмежувати виховний вплив на розвиток особистості учнів рамками класного колективу, тому спрямовує свої зусилля на побудову максимально відкритої виховної системи. Формуючи образ класу, вихователь передбачає участь своїх вихованців у загальношкільних заходах, у спільних

справах з однолітками з класів однієї паралелі, у роботі з більш молодшими та старшими школярами. Доцільно подумати й про те, чим життєдіяльність класу може збагатити виховний потенціал загальношкільного колективу. На наш погляд, правильно роблять ті педагоги, які намагаються знайти друзів класу в найближчому соціальному оточенні. Ними можуть бути батьки, бабусі, дідусі, керівники гуртків, клубів, секцій, народні умільці, ветерани війни та праці. Добрими друзями класних колективів бувають різні люди, які відрізняються за віком, характером, професією, політичними поглядами, але схожі за двома дуже важливими якостями: по-перше, вони чимось (своїм захопленням, життєвим досвідом, талантом) цікаві учням; і по-друге, вони виявляють бажання бути корисними дітям. Часто така позиція дорослих викликає адекватну реакцію з боку учнів, які також намагаються стати потрібними для оточуючих і прагнуть охопити своєю турботою тих, хто її потребує.

Завершуючи опис образу класу, варто відмітити, що він повинен відображати необхідний, можливий і бажаний стан виховного процесу. Необхідний - це той стан, що моделюється на основі врахування об'єктивних закономірностей і тенденцій розвитку процесу виховання учнів даного класу; можливий - це той стан, що проектується відповідно до реальних умов функціонування й зони найближчого розвитку класного колективу, виявленої в ході аналітичної діяльності педагога; бажаний - це той стан, що створюється в модельних уявленнях, які формуються на базі суб'єктивних переваг, бажань та інтересів педагога та його вихованців. Тільки при наявності такого сформованого образу класу у класного керівника можна робити наступний крок у діяльності з планування виховної роботи.

Четвертий крок у складанні плану виховної роботи - це колективне планування.

У колективному плануванні життєдіяльності класу бере участь не тільки вихователь (вихователі), а й весь колектив учнів класу, а також батьки та друзі класного співтовариства. Професор О. Тітова вважає колективне

планування найбільш важкою, з методичної точки зору стадією в організації колективної творчої діяльності. У той же час саме вона виявляється вирішальною та багато в чому визначає успіх наступних спільних дій.

Досвідчені педагоги-практики та методисти стверджують: якщо без попередньої роботи попросити учнів внести свої побажання у план роботи класу на майбутній навчальний рік, то навряд чи можна досягти бажаного результату. У цьому випадку надійдуть недостатньо обґрунтовані та примітивні пропозиції, і найчастіше тих подій, що вже проходили у класі. Украв рідко пропонуються оригінальні та цікаві ідеї. Очевидна необхідність використання спеціальної технології включення учнів, батьків та інших представників класного співтовариства у спільну діяльність зі складання плану.

Така технологія була детально розроблена в теорії та практиці *комунарського руху*. Вона ввійшла в теоретичну та практичну педагогіку під назвою «колективне планування». Основоположник комунарської педагогіки І. Іванов уважав, що колективне планування - це творча організаторська справа, коли кожний член колективу бере участь у розкритті перспектив, у пошуку й виборі загальних справ на новий період, розробці конкретного плану таких справ.

Як найважливіша ланка (етап) колективної організаторської діяльності ***колективне планування містить у собі***: загальні збори-старт; конкурс на кращу пропозицію до плану, на кращий проект справи, анкети пропозицій; розвідку справ і друзів - попередню та масову (за такими маршрутами, як «клас», «бібліотека», «малята», «мікрорайон», «рідна природа», «далекі друзі» та ін.); виготовлення газет-«блискавок» із пропозиціями до плану (для обговорення). У наступні роки створена технологія колективного планування поповнилась новими формами, методами та прийомами. До них можна віднести аукціон ідей і пропозицій, відкритий лист (стенд, «паркан») пропозицій, скарбничку (фонд, «банк», «поштова скринька») ідей і пропозицій, журнал-естафету, дискусію, захист проектів плану й ін.

Необхідно відмітити, що технологія колективного планування стала використовуватись як при підготовці окремої справи, так і при виборі сукупності справ і заходів на якийсь визначений проміжок часу.

Будь-яка технологія складається з послідовно виконуваних дій. На даному етапі планування виховної роботи у класі можуть бути здійснені такі дії:

- попереднє планування життєдіяльності класного співтовариства на новий період з учнівським і батьківським активом;
- організація педагогічного супроводу колективного планування;
- здійснення класним співтовариством перспективного планування життєдіяльності у класі;
- проектування разом із батьками та друзями класу дій з педагогічного забезпечення реалізації плану життєдіяльності класу.

Розглянемо **методичні аспекти** перерахованих дій.

Під час попереднього планування життєдіяльності класного співтовариства важливо розширити коло розроблювачів плану, залучити активістів із числа учнів і батьків перспективами майбутніх у новому році та заручитись їхньою підтримкою. Можливий такий варіант обговорення з групою активістів пропозицій до плану роботи та порядку дій із залучення всіх учнів і батьків у процес планування:

- осмислення й виділення найбільш актуальних проблем життєдіяльності класу;
- висування цілей і задач на планований період;
- обмірковування загальних ідей (здуму) майбутньої життєдіяльності;
- визначення основних справ майбутнього навчального року;
- пошук відповіді на питання про терміни та порядок дій учасників колективного планування;
- призначення відповідальних за проведення заходів щодо колективного планування.

Організація педагогічного супроводу колективного планування припускає створення умов для його успішного здійснення. Для цього необхідно зробити таке:

- домовитися заздалегідь із консультантами класу про час, місце та зміст консультацій;
- організувати своєчасне інформування та взаємодію організаторів та учасників планування;
- допомогти ведучому в підготовці до зборів-старту та проведення захисту ідей і пропозицій до плану роботи;
- провести інструктаж керівників мікрогруп про хід, терміни та передбачувані результати колективного планування, прийоми та способи організації роботи мікрогруп (як діяти, щоб досягти найкращого результату);
- надати допомогу відповідальним за окремі напрями в роботі з планування.

Діяльність класного співтовариства з розробки перспективного плану доцільно розділити на кілька періодів:

I період - збори-старт колективного планування;

II період - консультації з фахівцями;

III період - «розвідка» справ і друзів;

IV період - захист ідей і пропозицій до річного плану;

V період - складання плану життєдіяльності класу;

VI період - осмислення підсумків колективного планування.

Проектування дій з педагогічного забезпечення реалізації плану життєдіяльності класу припускає:

- визначення в дорослому активі класу кураторів основних напрямів спільної діяльності;
- призначення з числа дорослих відповідальних за надання допомоги учням у підготовці та проведенні окремих справ і заходів;
- моделювання інформаційно-методичної підтримки організації виховного процесу й життєдіяльності у класі;

- планування фінансового й матеріально-технічного забезпечення діяльності класного співтовариства;
- проектування дій з надання допомоги учнівському колективу в розширенні та зміцненні внутрішніх і зовнішніх соціальних зв'язків і відносин.

Правильне та послідовне використання перерахованих форм, методів і прийомів колективного планування - це запорука успішного здійснення всієї діяльності зі складання плану виховної роботи.

Заключним кроком у спільній діяльності з планування є уточнення, коректування педагогічного задуму й оформлення плану виховної роботи.

Педагог-вихователь після використання прийомів і методів колективного планування, як правило, уточнює й коректує свій первісний задум про побудову в новому навчальному році життєдіяльності й виховного процесу у класному колективі. Він намагається в максимальній мірі врахувати пропозиції вихованців, батьків і на основі їхніх побажань сформулювати більш конкретні уявлення про цільовий, змістовний, організаційний та оціночно-діагностичний компоненти майбутньої виховної діяльності.

Для оформлення плану виховної роботи педагогу необхідно вибрати найбільш раціональний варіант його форми і структури, а також виконувати під час складання такі **вимоги, що висуваються до документів педагогічного планування:**

- цілеспрямованість і конкретність освітніх завдань;
- компактність плану;
- різноманітність змісту, форм і методів запланованої роботи, оптимальне поєднання інформування дітей та організації їхньої діяльності;
- наступність, систематичність і послідовність запланованих заходів;
- перспективність і актуальність запланованих видів роботи;
- використання педагогічного керівництва і водночас стимулювання активності вихованців;

- реальність плану, врахування під час його складання вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їх підготовленості, умов життя;
- забезпечення зв'язку позакласної роботи з позашкільною;
- узгодженість плану виховної роботи з планом роботи навчального закладу та діяльності дитячих громадських організацій;
- врахування традицій класу, школи (інтернатного закладу), району, міста (села), культури і звичаїв місцевого населення;
- врахування знаменних дат і подій, державних і національних свят, які відзначатимуться у цьому навчальному році;
- забезпечення об'єднання зусиль педагогів, школи, сім'ї, громадськості;
- гнучкість плану.

Це дасть змогу вихователю правильно та ефективно здійснювати діяльність щодо складання й оформлення плану виховної роботи.

Зміст, форми і структура плану виховної роботи

Під час планування виховної роботи вихователю, крім визначення цілей, форм і засобів виховання учнів, необхідно обрати оптимальний варіант змісту, форми і структури плану роботи на навчальний рік або семестр. За змістом план має бути спрямований на формування у дітей та учнівської молоді особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури; виховання шанобливого ставлення до родини; формування здорового способу життя, забезпечення фізичної досконалості.

Структура календарного плану може включати такі розділи:

1. Аналіз виховної роботи за минулий рік.
2. Цілі та завдання виховної діяльності.
3. Психолого-педагогічна характеристика класу.
4. Основні напрями діяльності та справи класного колективу.
5. Індивідуальна робота з учнями.
6. Робота з батьками.

7. Вивчення стану та ефективності виховного процесу в класі.

Перший розділ плану традиційно називається “Аналіз виховної роботи за минулий рік”. Без такої діяльності неможливо правильно визначити цільові орієнтири, пріоритетні напрями виховної роботи на наступний навчальний рік, обрати оптимальні форми, методи та прийоми її організації.

Пропонуємо скористатися одним із варіантів аналізу виховної роботи у класі.

У другому розділі плану – “Цілі та завдання виховної діяльності” – зазначаються цільові орієнтири виховної діяльності педагога відповідно до **Державної програми «Основні орієнтири виховання учнів 1-12 кл.»** (див. **додаток (окремий файл)**). Обираючи мету, вихователі мають спиратися на підсумки індивідуальної та колективної аналітичної діяльності та спроектовані образи учня й класу, а також виконувати вимоги, які висуваються до цільових орієнтирів виховної діяльності. Останні мають:

1) сприяти розвитку особистості дитини, формуванню її інтелектуального, морального потенціалу, забезпечувати опанування учнями цілісної системи знань про навколишнє середовище, практичних умінь і навичок, способів творчої діяльності, прийомів і методів самопізнання і саморозвитку; виховувати в них ціннісне сприйняття себе і навколишньої соціальної та природної діяльності;

2) узгоджуватися з інтересами та ціннісними настановами членів класної спільноти, такими, що відповідають особливостям колективу класу та умовам його життєдіяльності;

3) забезпечуватися необхідними ресурсами для реалізації;

4) бути конкретними, чітко й зрозуміло сформульованими;

5) сприйматися такими, яких складно, але можливо досягнути;

6) бути гнучкими, тобто придатними до коригування;

7) бути діагностичними.

У плані роботи вихователя разом із цілями формулюються й завдання, виконання яких дає змогу досягти поставленої мети.

У третьому розділі – “Психолого-педагогічна характеристика класу” – подаються загальні відомості про клас, індивідуальні особливості учнів, рівень їхньої вихованості, свідомості. Громадської відповідальності; розвиток самоврядування тощо. Вихователь може використати “Орієнтовні питання для складання характеристики класу” (див. додаток 4).

Четвертий розділ плану – “Основні напрями діяльності та справи класного колективу”.

Відповідно до результатів, отриманих у процесі аналітичної діяльності й зазначених у першому розділі плану, та на основі сформульованих цілей і завдань виховної роботи педагогу необхідно визначити напрями, форми та способи організації життєдіяльності класного колективу. Допоможуть у цьому сформований педагогом образ класу, його уявлення про організацію діяльності, спілкування і відносини у дитячому колективі.

Форми та способи життєдіяльності класу не мають визначатися набором випадково відібраних і не пов’язаних між собою заходів. Щоб добір справ був справді системним і науково обґрунтованим, вихователь має під час планування спиратись на теоретичні та технологічні розробки з питань виховання учнів.

Потрібно передбачити участь вихованців у загальноосвітніх і класних справах, водночас визначити як пріоритетний той вид діяльності, що якнайкраще вплине на розвиток особистості учнів та забезпечить неповторність класного колективу. Вибираючи форми й способи роботи, вихователь віддає перевагу тим справам, які пропонувались учнями та батьками під час колективного планування життєдіяльності у класі. ці заходи найбільше відповідають інтересам і потребам учнів та сприяють їхньому розвитку.

Педагогу важливо правильно визначити терміни виконання завдань і відповідальних за підготовку та проведення заходів. Оптимальний розподіл

часу і сил членів спільноти дасть змогу підвищити ефективність виховної діяльності.

Наявність у плані розділу “Індивідуальні робота з учнями” зумовлена діяльністю вихователя, спрямованою на створення у класі сприятливого середовища для формування особистості учнів, педагогічне проектування та забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку учня, пошук найбільш ефективних прийомів і методів здійснення виховного впливу на кожну дитину.

Основними напрямками індивідуальної роботи з учнями є:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, специфіки умов і процесу їх розвитку;
- встановлення міжособистісних контактів із кожною дитиною;
- створення в класі (виховній групі) умов для прояву і розвитку реальних і потенційних можливостей учнів, задоволення соціально цінних і особистісно значущих інтересів та потреб учнів;
- вивчення та врахування в роботі стану фізичного, психічного та соціального здоров'я вихованців;
- розв'язання питання соціальної адаптації учнів в умовах дитячого та педагогічного колективу;
- надання індивідуальної допомоги учням, які мають проблеми в адаптації до життєдіяльності класу, відносинах з педагогом та іншими членами колективу інтернатного закладу, виконанні норм і правил поведінки у закладі та поза її межами;
- профілактична робота з учнями “групи ризику” (що виховуються у дисфункційних сім'ях, схильні до правопорушень, вживають наркотичні речовини);
- взаємодія з батьками, адміністрацією, соціально-психологічною та іншими службами навчального закладу з метою проектування індивідуальної траєкторії розвитку учнів, педагогічної підтримки суспільно корисних

ініціатив учнів, корекції відхилень в інтелектуальному., моральному та фізичному становленні їх особистості;

- сприяння вихованцям у діяльності з самопізнання, самовизначення та саморозвитку;
- діагностика результатів навчання, виховання і розвитку кожного учня, облік їхніх особистих досягнень.

Під час розробки плану вихователь може використати такі педагогічної засоби, як прийоми й методи психолого-педагогічної діагностики, вивчення матеріалів медичного та психологічного обстеження учнів, складання індивідуальних характеристик вихованців, оформлення карти захоплень та інтересів учнів, їхніх батьків, ведення щоденника особистих досягнень учнів, визначення разом із вихованцем та його батьками найближчих перспектив розвитку, індивідуальні консультації та бесіди, педагогічний консиліум, створення ситуацій успіху та вибору, розробка та реалізація програми колекційної діяльності, організація занять гуртка “Пізнай себе” тощо.

Шостий розділ плану виховної роботи – “Робота з батьками”. Запорукою успішної виховної роботи вихователя є його співпраця з батьками, оскільки саме сім’я значною мірою впливає на процес розвитку особистості дитини. Тому важливе і відповідальне завдання педагога – зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу. Виконання цього завдання можливе за умови, якщо у плані діяльності будуть передбачені такі напрями роботи з батьками:

- вивчення сімей учнів;
- педагогічна просвіта батьків;
- забезпечення участі батьків у життєдіяльності класного колективу;
- педагогічне управління діяльністю батьківської ради класу;
- індивідуальна роботи з батьками;

– інформування батьків про хід і результати навчання й виховання та розвиток учнів.

Сьомим компонентом структури плану роботи може бути розділ “Вивчення стану та ефективності виховного процесу в класі”.

Об’єктами дослідження за цим напрямом можуть бути обрані:

- а) розвиток особистості учнів;
- б) формування класного колективу;
- в) рівень задоволеності учнів та їхніх батьків життєдіяльністю класу.

Під час дослідження процесів, що відбуваються у класі, вихователю необхідно звернути увагу на такі важливі аспекти життя колективу, як:

- організація соціально значущої спільної діяльності;
- наявність пріоритетного (домінуючого) виду діяльності;
- активність і самореалізація учнів у спільній діяльності;
- стан емоційно-психологічних відносин;
- стан ділових відносин;
- наявність зв’язків з іншими групами та окремими індивідами;
- розвиток учнівського самоврядування.

У ході діагностичної діяльності педагог може використовувати різноманітні прийоми та методи: педагогічне спостереження, соціологічне опитування (бесіду, інтерв’ю, анкетування), тестування, створення педагогічних ситуацій, методи експертного оцінювання, індивідуального і групового самооцінювання, вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо.

У технологічний арсенал вихователя можна включити такі діагностичні засоби:

- ігри “Лідер”, “Кіностудія”, “Подорож морем захоплень”;

- тести “Розумне про життєвий досвід”, “Задоволеність учнів шкільним життям”, “Задоволеність батьків роботою навчального закладу”;
- анкету “Який у нас колектив?”;
- конкурс малюнків “Я у своєму класі” тощо.

Крім основних розділів, у план виховної роботи можуть бути включені різноманітні додатки. Відповідно до традицій планування у конкретному навчальному закладі цей документ може містити інформацію про батьків, їх участь у життєдіяльності класу, відвідування ними батьківських зборів, відомості про сім’ї та учнів, інтереси та захоплення останніх, їх зайнятість у позаурочний час, дані про результати педагогічних спостережень та психолого-педагогічної діагностики, про учнівське самоврядування.

Планування – справа творча, тому вихователь має право вибрати такий варіант, який найбільше відповідає його педагогічним переконанням, містить необхідну інформацію і є зручним для використання у повсякденній роботі.

Рекомендована література

1. Бех І. Д. **Виховання особистості** : підручник для вищих навчальних закладів / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 840 с.
2. Кацинська Л. **Виховний процес в сучасній школі** / Л. Кацинська. – Рівне : ПКПК, 1997. – 156 с.
3. Специфіка управління позаурочною виховною діяльністю учнів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Методичні рекомендації МОН України. – Київ, 1997.
4. Особливості позаурочної виховної діяльності в школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Методичні рекомендації МОН України. – Київ, 1997.

5. Степанов, О. Виховна робота у класі [Текст] / О. Степанов // Відкритий урок : Розробки, технології, досвід. Науково-методичний журнал. - 2007. - N 9. - С. 44-46.
6. Степанов, О. Планування виховної роботи [Текст] / О. Степанов // Відкритий урок: Розробки. Технології, Досвід : Освітянський науково-методичний журнал. - 2007. - N 9. - С. 46-56.
7. Волкова Н.П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова . – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.
- 8.